Pentru realizarea programului social, atât de bine chibzuit de Îndrumătorul Suprem al Naţiunii, ca şi pentru propăşirea înaltelor idei de patriotism activ, de respect individual şi de demnitate naţională — pe care trebuie s'o menţinem şi s'o apărăm contra oricărui atac — a imita experienţa americană, prin crearea unei Facultăţi de Ştiinţe Sociale, care să înglobeze Şcoală de Asistenţă socială (pentru bărbaţi şi femei — fără a sustrage acesteia, din cauza egidei universitare, autonomia ei administrativă) constituie un imperativ categoric, insistent cerut atât de necesităţile actuale cât şi de evoluţia socială a Ţării noastre, care incontestabil, a intrat în faza celui mai contructiv naţionalism.

Dacă într'adevăr ideile sunt îndreptarul transformărilor sociale atunci străduinţele depuse de către Prof. Gusti pentru creearea Facultăţii româneşti de ştiinţe sociale[11]), trebuie să dea roadele lor, tot aşa precum în America, visul unui Lester Ward şi a unui F. H. Giddings a devenit, după 30 ani, o realitate de cea mai mare utilitate în acţiunea de organizare a naţiunii americane.

CHRISTINA GALITZI

TEORIA ABISALĂ A D-LUI LUCIAN BLAGA[1])

Am avut prilejul, până acum, să deplângem lipsa unei suficiente informaţii despre satul românesc. Mai mult decât atât: greşala hotărâtoare, care îi face pe mulţi să creadă că participarea la un fenomen este o sursă de informaţie corectă, copilăritul la sat implicând pătrunderea în tainele satului. Nu e mai puţin adevărat însă, că această critică nu atinge decât tangenţiál pe d-l Blaga, căci d-sa nu este, în primul rând, un constructor de teorii pe material românesc şi nici nu are drept scop principal lămurirea fenomenului românesc. Ci d-sa este urmărit de viziunea unei vaste teorii a stilului, înţeleasă ca o teorie de filosofie a culturii. Dacă satul românesc apare şi el în scrierile d-sale, apoi este mai mult ca o exemplificare ce se adaugă la şirul altora şi care aparţin, indiferent, culturii indice, barocului, culturii egiptene, germane etc., etc. Este şi firesc lucru, căci teoria d-lui Blaga este o teorie generală, deci abstractă şi universal valabilă, inspirându-se din şi aplicându-se pe oricare fenomen cultural, fie el românesc sau de pe alte meleaguri.

In ce ne priveşte vom restrânge însă zarea preocupărilor noastre la cultura românească, punând accentul pe sat, în primul rând. Aceasta nu înseamnă că vom putea lăsa de o parte, teoria generală a stilului pe care o foloseşte d-l Blaga ca pe o unealtă proprie de cercetare a culturilor, căci d-l Blaga studiază şi satul românesc cu ajutorul aceleiaşi unelte. Teoria d-sale ne interesează deci, pentru că rezultatele studiului său asupra satului românesc, vor fi bune sau rele şi măsura în care unealta teoretică folosită va fi fost bună sau rea.

Cerem deci, îngăduinţa cetitorului şi rugăm să fim iertaţi dacă ne vom abate câtva timp pe câmpul abstracţiilor filosofice, pentru ca să expunem miezul teoriei d-lui Blaga, pe cât vom putea mai credincios şi mai clar.

Încercarea nu va fi uşoară nici pentru noi, deoarece însăşi gândirea d-lui Blaga nu este atât de uşoară! Metoda sa de expunere — şi pe cât se pare şi cea de elaborare — este

---

[11]) Gusti D. „Sociologia militans", Bucureşti. Editura Institutului Social Român, 1934, pp. 610, Seria A: Studii şi Contribuaţiuni, 3, pp. III — XII.

[1]) După analiza, din numărul acesta al revistei şi cel trecut, a metodei şi a teoriei d-lui Lucian Blaga, vom desbate în numerele viitoare problema satelor noastre, a culturii lor şi problema culturii româneşti orăşeneşti.

dramatică. Aci stă, de sigur farmecul deosebit al scrierilor sale: cetindu-le, ai impresia că stai de faţă la naşterea lirică a gândirii, care se desvoltă dialectic, din ea însăşi, dând luptă cu zgura faptelor, grăbită să ajungă la scop, căzând sub povară, zburând în metafore sau făcând popas în lucide luminişuri deschise în haos. Dar tot aci stă şi greutatea, aproape de neînvins, a exegetului care se trudeşte să ajungă la înţelegerea, seacă şi rece, a gândului, fără de contradicţiile dramatice ale laborioasei sale naşteri: veşnic te pândeşte primejdia să iei ad-literam ceeace nu poate fi decât metaforă, veşnic te surprinzi gata să crezi în cele o mie şi una de poveşti fermecate pe care le întâlneşti în cale.

Totuşi, vom încerca. Iar dacă uneori vom sta la îndoială, vom da textele contrazicătoare, ele înşile, astfel ca cetitorul să le poată singur judeca.

Teoria mătcilor stilistice. Am mai spus că d-l Lucian Blaga socoteşte stilul ca pe un fenomen esenţial al unei culturi. Este vorba aci, nu numai de un fel de a fi al operilor de artă, ci de ceva care îşi pune pecetea pe absolut orice faptă omenească, nicăieri şi în nimic neputând exista un vid stilistic (I, 8). Deci nu numai arta, ci şi metafizica, religia, credinţele, instituţiile şi structurile sociale (I, 11, 139, 162), adică întreg domeniul filosofiei, teologiei şi sociologiei, cunoaşte o cuceritoare lege, un atotputernic stăpân: stilul!

Ei bine, d-l Blaga crede a găsi explicaţia definitivă a acestui *stil*. Şi anume: stilul este efectul unui proces psihologic subconştient. Repetăm: analiza vieţii sociale înseamnă analiza stilului ei; iar analiza stilului înseamnă analiza subconştientului.

Ceea ce deci sociologia rezolvă, cu metodele ei multiple, se rezumă pentru d-l Blaga la o chestiune de laborator de psihologie, la o analiză *abisală* a sufletului omenesc.

O teorie asemănătoare formulase şi Freud, care şi el socotea cu putinţă o „psihanaliză" a societăţii, adică o analiză a fenomenelor subconştiente colective, care i se păreau a determina societăţile omeneşti. D-l Blaga vede însă în subconştient altceva decât Freud.

În teoria psihanalizei freudiene conţinutul subconştientului îşi are izvorul în anume gânduri, dorinţi şi porniri care, fiind izbite de o interzicere a censurii morale sau sociale, sunt alungate din câmpul conştiinţei omeneşti şi silite să se refugieze în subconştient. Acest subconştient apare deci ca o ţară de surghiun a tutulor „refulărilor" psihice.

Dar toate aceste refulări, care alcătuesc conţinutul subconştientului, încearcă evadări din ţara lor de surghiun, tinzând a străbate din nou la lumina conştiinţei. Neîndrăznind totuşi a se înfăţişa ca atare, pentru a nu fi recunoscute şi din nou ostracizate de către censură, refulările caută a se deghiza, a se costuma în aşa fel încât să fie de nerecunoscut. Conţinutul subconştientului trece deci în conştient, printr'un proces numit al „sublimării" îndelung analizat de Freud.

Acest mecanism psihologic nu este însă primit, tale quale, de către d-l Blaga. D-sa găseşte altă origine conţinutului subconştientului şi, în al doilea rând, un alt mecanism de trecere al acestui conţinut psihic, din domeniul subconştientului în acela al conştiinţei.

Teoria categoriilor subconştiente apriori. Subconştientul d-lui Blaga nu se alcătueşte din elemente ostracizate de conştient, nu este o ţară de surghiun a conştientului, ci este o parte din psihicul omenesc care e dotat cu un conţinut şi structuri proprii şi de sine stătătoare. Subconştientul se clădeşte deci cu *ale sale dintru ale sale* şi se află structurat după legi proprii. Deci, ceea ce la Freud era rezultatul unor împrumuturi din domeniul conştientului, o selecţie a unor elemente neplăcute din vieaţa psihică conştientă, pentru d-l Blaga este un domeniu care nu are nicio legătură cu conştientul şi nici cu experienţa propriu zisă: adevărate categorii quasi kantiene, existând aprioric.

Analizând acest domeniu autonom al subconştientului, d-l Blaga îl găseşte alcătuit din următoarele conţinuturi şi structuri, pe care d-sa le numeşte „*determinante stilistice*".

1. Subconştientul îşi creează o anume viziune despre spaţiu şi despre timp (de pildă Românii au un spaţiu ondulat „mioritic").

2. Subconştientul pune anumite accente axiologice, adică preţueşte în anume fel acest spaţiu şi timp (de pildă Românii sunt împăcaţi cu spaţiul şi timpul lor).

3. Subconştientul ia anumite atitudini de mişcare faţă de spaţiu (catabazic, adică de retragere, anabasic, adică de înaintare sau neutru, adică de stare pe loc: Românii iau atitudinea anabasică: legănata înaintare ondulată).

4. Subconştientul încheagă totul conform unor anumite năzuinţe formative (de pildă „stihialul" e românesc).

La aceste patru determinante stilistice principale, se mai pot adăuga un „şirag" întreg. Astfel în volumul II, cu prilejul unei analize mai amănunţite a fenomenului românesc, mai întâlnim cu valoare de determinante stilistice:

5. categoria organicului, determinantă stilistică a ortodoxiei.

6. Sofianicul „cea mai importantă determinantă stilistică a ortodoxiei" (II 79), ba chiar şi a artei, filosofiei, vieţii sociale etc, (II, 90, 105, 190). D-l Blaga o numeşte şi „metafizică latentă", (II, 146).

7. Dragostea de pitoresc, (II, 146).

8. un complex de determinante în ornamentică: măsura, discreţia, geometrismul static, năzuinţa stihială, orientarea spre nuanţă, (II, 161).

9. D-l Blaga vorbeşte şi de o „gândire mitică", „fenomen primar care nu cerşeşte altă explicaţie" (II, 117), numită şi „mentalitate creatoare de mituri", de o „sfială magică de reprezentare a chipului omenesc" (II, 157), de o „tendinţă schismatică atât de generală în Europa, dar mai puţin acută în cadrul ortodoxiei, şi-şi găseşte la români, spre deosebire de ruşi, un ventil în creaţiile de imaginaţie" (II, 121-122), de un „simţ metafizic popular" (120) şi de un „misticism latent popular" (II, 145).

Cele înşirate la punctul 9, nu sunt decât incidental citate, fără să se poată vedea clar dacă într'adevăr sunt şi ele determinante stilistice ori nu. In tot cazul nu este vorba de determinante stilistice dintre cele hotărîtoare.

Există deci „un număr impunător" (II, 6), de asemenea determinante stilistice, care sunt independente unele de altele, factori discontinui de aproape egală importanţă, acţionând paralel şi care adunându-se laolaltă divers, dau naştere unor „complexe abisale", numite „mătci" sau „matrici stilistice, (cf. complexele freudiene).

Fiecare din aceste determinante stilistice, precum şi complexele lor au un caracter de o „remarcabilă statornicie şi rezistenţă" (II, 6). „Matca este deci relativ atemporală, o substanţă în mare măsură neatinsă de contingenţele vremelnice şi istorice". Astfel de pildă în ceea ce priveşte poporul românesc, dacă „graiul românesc a putut să evoluieze şi să îndure mutaţiuni; peisajul geografic chiar, a putut să fie inconstant, ceeace s'a păstrat, cu statornicie de cleştar a fost, dincolo de graiu şi de peisaj, spaţiul matrice" (II, 27).

Deci această „sinteză supremă a geniului unui întreg popor" poate fi socotit că a „rămas acelaş prin cel puţin zece veacuri" (II, 142).

Teoria dubletelor şi a personanţei. Dat fiind faptul că subconştientul, pentru d-l Blaga, nu este alcătuit din refulări, cum este teoria freudiană, trecerea conţinutului subconştientului la lumina conştiinţei se poate face direct, fără de „sublimări" şi „deghizări". Cele două părţi alcătuitoare ale psihicului omenesc, subconştientul şi conştientul, stau în relaţii statornice directe, cel dintâi cedând conţinutul său celui de al doilea, netălmăcit, prin aşa numitul proces de „personanţă", care dă naştere unui „dublet" conştient. Fiecare determinantă subconştientă îşi creează deci, prin personanţă, un frate geamăn, un dublet conştient care este creatorul stilului.

Teoria vârstei şi a sexului adoptiv. Pe temeiul aceleiaşi matrice stilistice pot naşte mai multe stiluri. Intre stil şi matcă nu există deci o legătură cauzală. Teoria d-lui Blaga este numai „funcţională", adică socoteşte stilul născându-se în funcţiune numai de această matrice şi de dubletul ei conştient. Astfel, în teorie generală, oricărei mătci stilistice îi pot corespunde, esenţial, două feluri de stiluri, stilul *minor* şi stilul *major*, datorită unei în-

tâmplări foarte ciudate, care se petrece de sigur tot în subconştient, făra însă a face parte din complexul matricei stilistice. Anume: oamenii pot adopta vârste deosebite. De pildă pot adopta vârsta copilăriei: în cazul acesta cultura lor va fi de stil minor. Dar pot adopta şi vârsta maturităţii: cultura lor va fi de stil major. Există chiar şi un „sex adoptiv", ceea ce dă naştere unor culturi majore femenine sau bărbăteşti şi unei culturi minore femenine sau bărbăteşti.

Vom trece de îndată la analiza mai de amănunt a acestor teorii. Să reţinem însă de pe acum atitudinea centrală a d-lui Blaga: analiza abisală (asemănătoare, şi totuşi nu, cu psihanaliza) este în măsură a ne arăta geneza stilului, adică însăşi secretul culturilor omeneşti.

In treacăt fie spus, d-l Blaga pare uneori a se abate de la această explicare „prăpăstioasă„ a lumii, sau mai bine zis „abisală". Astfel d-sa ne spune că „complexul determinantelor în ornamentică" „constitue o constelaţie care figurează o singură dată pe cerul duhului uman", şi care se constată „pe un podiş înalt şi eterat" (II, 161-163), putându-se supune doar unei „analize spectrale" (terminologie de data aceasta, nu Freud, ci Keyserling) (II, 171). Socotim însă că este vorba de simple metafore, care nu trebuesc luate decât ca atare: teoria d-lui Blaga rămâne tot aceia, a psihologiei abisale.

Teoria mediului şi autonomia subconştientului. Nu ar avea nici-un rost să intrăm mai adânc într'o discuţie de psihologie. Aşteptăm ca cei în drept să ne spună ce cred despre această nouă psihologie a subconştientului.

În ce ne priveşte vom remarca numai că avem de a face cu o *teorie hotărît anti-sociologică.*

De ce afirmăm aceasta? Pentrucă sociologia caută, ca o biată ştiinţă pozitivă ce este, să urmărească seria întreagă a înrâuririlor, naturale sau sociale, care apasă asupra oricăror fenomene petrecute în societate. Sociologia, cel puţin în partea sa genetică, nu este decât o teorie a mediilor condiţionante.

D-l Blaga însă construeşte întreaga sa teorie tocmai în vederea unei putinţi teoretice de a se lepăda de această „teorie a mediului". Mai mult decât atât, d-sa afirmă că are misiunea de a elibera un certificat de deces acestei „teorii a mediului". Într'adevăr dacă matca stilistică este o categorie autonomă, care nu suferă înrâuriri externe şi dacă toată cultura este determinată de această matcă autonomă, sociologia culturii trebue să se socotească pierdută.

Numai că d-l Blaga nu este cel dintâi care îşi asumă misiunea de ofiţer de stare civilă, constatator al morţii ştiinţei. Iar certificatele acestea de deces, pe care le dau filosofii grăbiţi, ştiinţei şi metodelor ei, se dovedesc a fi .... cel puţin premature, dacă ne e îngăduit să vorbim ca Mark Twain.

Să analizăm de pildă valoarea acestui ultim certificat de deces, care omorând „teoria mediului" omoară şi „sociologia" şi pe care cu atâta bunăvoinţă ni-l eliberează d-l Blaga.

Să pornim analiza, de acolo de unde porneşte însăşi gândirea d-lui Blaga, adică de la o anume şcoală germană faţă de care autorul analizat se află în disidenţă.

O întreagă serie de cercetători germani ai morfologiei culturii pe care d-l Blaga îi citează deseori, rezumându-le tezele (Frobenius, Spengler, Riegl, Worringer) pornesc de la un foarte interesant punct de vedere: acela că orişice stil presupune parecă un anume peisaj, potrivit unui anume sentiment al spaţiului pe care îl au oamenii feluritelor pământuri ale lumii: „în cântecul rusesc descoperim, ca fundal, planul înfinit al stepei; într'un cântec alpin, spaţiul înalt şi abrupt ca profilul unui fulger, al marelui munte; într'un dans argentinian, melancolia fierbinte a cărnii stârnită solar în omul ce aşteaptă deslegarea de o tensiune interioară în mijlocul pampelor sudamericane" etc.

Este deci vorba aci de o tălmăcire sufletească a unui peisaj geografic, de crearea unei anume psihologii etnice prin permanenta influenţă a unui mediu geografic: deci de o teză de anthropogeografie sau, mai bine zis, de o sociologie parţială materialistă cosmo-

logică. Teoria e ispititoare. În aproximaţiile ei foarte largi, poate fi uneori şi sugestivă. Desăvârşit incontrolabilă, ea oferă fiecăruia o temă care poate fi la infinit variată după talentul poetic pe care îl are.

D-l Blaga, profund influenţat de toată această şcoală a morfologiei culturii, procedează la o aspră critică a teoreticienilor, mai sus amintiţi, pe care îi acuză, nu de a fi forţat nota afirmând teza existenţei unui spaţiu latent în fiecare cultură, ci dimpotrivă de a nu fi dat destulă importanţă acestei descoperiri, ceeace îi face să „recadă, fără să-şi dea seama de la nivelul înalt şi anevoie cucerit al filosofiei culturii, la acel al teoriei mediului".

Unul din argumentele cele mai de seamă a d-lui Blaga este şi observarea faptului că în sânul aceluiaşi peisagiu geografic pot coexista mai multe culturi deosebite. Aceasta nu îl duce însă la concluzia că, în afară de mediul geografic, în crearea culturii mai intervine şi rasa, organizarea socială şi istoria ei, „sentimentul spaţiului" ca un fundal comun fiind inexistent, ci din potrivă, că există mai multe asemenea fundaluri spaţiale fiecare cultură avându-şi-l pe al său.

De unde concluzia extrem de drastică: între sentimentul spaţiului şi peisajul geografic nu există absolut nici o legătură. D-l Blaga afirmă că ajunge la această concluzie nu din spirit de împotrivire, căci şi-ar da „bucuros asentimentul la trecerea de la un nivel de cercetare la altul, dacă i s'ar arăta măcar o umbră de echivalenţă între peisajul unei culturi şi viziunea spaţială specifică acestei culturi" (I, 40).

În treacăt fie spus, de materialism simplist nu s'au făcut întodeauna vinovaţi nici morfologii culturii, căci atunci când ei vorbesc de pildă de sentimentul spaţiului simbolizat prin „corpul izolat" al culturii antice, sau de „infinitul tridimensional" al culturii occidentale, suntem departe de o simplă schematizare a unui peisaj geografic. Dar lăsând de o parte critica acestei critici a d-lui Blaga, să vedem ce este cu lipsa măcar a unei „umbre de echivalenţă" între mediu şi fenomenul cultural.

D-l Blaga afirmă, de repetate ori, această poziţie esenţială pentru teoria d-sale: între sentimentul spaţiului şi mediul geografic nu există nici o legătură, după cum nu există nici între nici una din determinantele stilistice abisale şi nici unul din factorii mediului exterior.

Astfel ni se afirmă cu tărie: „subconştientul îşi creiază prin simpla actualizare a latenţelor sale, ca o întâie proiecţiune, un cadru primar organic, de natură orizontică" (I, 130).

„Subconştientul îşi creează singur un orizont spaţial, cum melcul îşi clădeşte casa de var" (I, 129) (termenul de „conchilie" e folosit şi la II, 16).

„Inconştientul individual sau colectiv, îşi durează un orizont sub presiunea esenţei sale native" (I, 73), „ca o prelungire firească a sa" (I, 73),... „ca o desfăşurare firească a sa" (I, 73).

„Orizontul face parte integrantă şi organică din subconştient" (I, 74). Există un „primar apetit de cadru al sufletului" (I, 81) etc.

Deocamdată teoria este foarte clară şi coherentă: nici o legătură nu există între determinantele stilistice subconştiente şi contingenţele materiale externe. Subconştientul îşi clădeşte într'adevăr matricea cu ale sale dintru ale sale.

Însă, de îndată chestiunea se complică: teoria mediului, cea decedată şi despre care ne-am fi aşteptat să nu mai auzim pomenindu-se, reînvie şi se amestecă în treburile abisale.

Cea dintâi constatare tulburătoare este că toate aceste categorii subconştiente nu sunt general umane, aşa cum li s'ar fi cuvenit să fie ca unor adevărate „categorii" ce sunt. Ci ele se schimbă de la grup social la grup social.

Unde este însă schimbare, trebuie să fie şi pricini ale schimbării. Aceste pricini de schimbare, pentru ca teoria d-lui Blaga să rămâie în picioare, ar fi urmat a fi explicate tot ca fenomene autonome ale subconştientului, fără de nici o legătură cu fenomenele exterioare ale „mediului" acela pentru totdeauna izgonit din filosofie. Se întâmplă însă că aceste variaţii ale matricelor sunt paralele cu variaţia factorilor geografici, istorici, biologici sau sociali.

Ar putea să fie efectul unui simplu hazard: de pildă putem interpreta astfel, pe temeiul unei filosofii a hazardului, următoarea frază a d-lui Blaga: „Orizonturile subconştiente pot fi aceleaşi la o mulţime de indivizi, la un popor, la un grup de popoare... la popoare despărţite prin mari intervale geografice sau de timp".

Cu alte cuvinte s'ar putea să fie vorba de o simplă potrivire misterioasă, cu totul întâmplătoare, care deci nu ar aduce după sine consecinţe teoretice prea grave.

Însă d-l Blaga mai găseşte şi alte asemenea iviri simultane ale determinantelor stilistice de o parte şi fenomenelor mediului exterior, de alta, care sunt din ce în ce mai tulburătoare:

„Un anume spaţiu matrice se poate naşte şi cristaliza aproape în orice fel de peisaj" (II, 26), cu alte cuvinte *nu în oricare* peisaj. O anume limită a independenţei viziunii orizontice există deci!

„Pentru indivizii aparţinători unei anume populaţii, unui anume loc şi timp, orizontul subconştient, poate fi, ce-i drept, comun, colectiv" (I, 105). Mai mult decât atâta există o tendinţă de echivalenţă între un fenomen şi altul: „Această matcă stilistică rămâne de obiceiu aceeaşi în cadrul unei întregi colectivităţi".

Avem însă de aface numai cu o simplă echivalenţă, sau e mai mult decât atât: un amestec al peisajului în geneza sentimentului spaţial? D-l Blaga spune:

„Cert lucru: peisajul poate să fie un moment prielnic care să înlesnească plămădirea unei anume viziuni spaţiale: stepa rusească — planul infinit" (I, 72). Ca atare, în concluzie, există un „duh stilistic al locului".

Iată dar o serie de „umbre de echivalenţe", dacă nu chiar de echivalenţe desăvârşite.

Dacă însă determinantele stilistice variază concomitent cu variaţia unor factori ai mediului extern, partida d-lui Blaga este pierdută: cu nici un chip nu putem crede că variabilă independentă este subconştientul; iar variabila dependentă mediul extern, că adică s'ar schimba peisajul, istoria, rasa şi societatea după schimbările interne ale subconştientului.

Ştiu: d-l Blaga încearcă a ocoli întrebarea aceasta de pierzanie, afirmând că oamenii *îşi aleg peisajul* în care trăiesc, potrivit determinantelor lor stilistice. Se poate. Odată născute aceste deosebiri, admitem ca omul să-şi aleagă peisajul ce se potriveşte stilului lui sufletesc: omul care tânjeşte după planul infinit, va merge în stepă; iar omul care tânjeşte după „spaţiu mioritic" va merge în „plaiuri"

Aceasta îţi va permite să afirmi, fără umbra unei dovezi, că „ciobanul român, împins de valurile istoriei, a colindat sute şi sute de ani, toţi Carpaţii şi toate meleagurile balcanice, orizontul mioritic subconştient l-a menţinut cele mai adesea în peisaj de plaiu şi i-a dat o permanentă, irezistibilă fobie faţă de altele" (II, 28), ceeace reprezintă o foarte subtilă şi admirabil de complicată explicaţie a transhumanţei şi a necesităţii ciobanului de a-şi aduce oile, la văratec, după iarbă, sus la munte, ... la izvor!

Dar în sfârşit să admitem teza. Ea tot nu răspunde întrebării: cum se face că oamenii între ei sunt deosebiţi: unii tânjind după stepă; iar alţii tânjind după plaiuri?

Şi chiar dacă echivalenţa dintre „spaţiu" şi „peisaj" geografic ar fi astfel lămurită, rămân alte echivalenţe care refuză această explicaţie, căci nu numai cu peisajul are legături matricea stilistică, ci şi cu fenomenele biologice. Astfel d-l Blaga ne spune că: matricea stilistică este egal de determinantă cu factorul biologic, căci „el colaborează la definirea unui popor, tot atât de mult ca sângele şi graiul". Ni se arată şi existenţa unui „spirit etnic" şi a unor „substanţe etnice" (II, 112) în „legătură de sânge cu matca etnică" (II, 175) şi ni se afirmă că „pasiunea pitorescului ţine de anatomic" (II, 134) sau că „spiritul epigramatic" al lui Caragiale e peninsular „venind neapărat de la sud, prin rasă".

În sfârşit aflăm un fapt senzaţional: acela că ţiganii nu au matrice stilistică!

Abilitatea logică folosită în cazul argumentului cu mediul geografic, nu mai poate fi repetată aci. Căci, într'adevăr, dacă admitem, la mare nevoie, că ciobanul român îşi alege locul de aşezare la munte de dorul spaţiului mioritic, iar nu din nevoile păstoritului, de data aceasta nu vom putea admite că cineva îşi alege rassa din care face parte, po-

trivit matricei sale stilistice! Desbaterea se rezumă astfel în absurd: ţiganii, pentru că nu au nici o matrice stilistică se nasc ca membri ai neamului ţigănesc. Iată concluzia logică a premiselor d-lui Blaga. Lăsând de o parte o altă contrazicere: D-l Blaga după ce afirmă că nu există nicăieri un vid stilistic, găseşte totuşi un întreg neam care nu are absolut nici un stil, următor faptului că nu are nici matrice stilistică. Ceeace din nou este absurd.

Concluzia la care putem ajunge, în urma analizei de mai sus, făcută pe temeiul argumentelor pe care însuşi d-l Blaga ni le dă, este că, dacă primim ca certă existenţa unui orizont spaţial subconştient, determinat şi structurat în anume chip, apoi va trebui să-l supunem „teoriei mediului" şi să-l socotim ca o variabilă în funcţiune de diverse colectivităţi istorico-geografice!

De altfel, de ce să mai insistăm? Fraza de mai sus, nu este a mea, ci a d-lui Blaga. D-sa spune că: *„există un orizont spaţial, determinat şi structurat în anume chip al subconştientului, o variabilă în funcţiune de diverse colectivităţi istorico-geografice"*. Cetitorul poate găsi această concluzie în „Orizont şi Stil" pagina 110.

Ei atunci! Dacă era vorba să ajungem aci, adică la o teorie a mediului clar exprimată, ce nevoie mai era să eliberăm în prealabil certificate de deces?

În concluzie, putem afirma pe dreptate, că teoria abisală a d-lui Blaga, în cazul cel mai bun, nu este desăvârşit închegată logic, deoarece nu se vede clar opţiunea făcută între două teze contradictorii, amândouă afirmate: este subconştientul autonom? sau suferă condiţionări geografice, biologice şi sociale în genere (istorice cum le numeşte d-l Blaga)?

Dacă subconştientul suferă determinările faptelor exterioare, fie venite direct, biologic, fie trecute, indirect, prin înrâuririle externe, exercitate asupra vieţii sufleteşti conştiente, toată încercarea d-lui Blaga este caducă: era zadarnic ca d-sa să se revolte împotriva „teoriei mediului", pentru a sfârşi să admită clandenstin în cursul argumentării ceea ce refuzase în premise!

Dacă dimpotrivă subconştientul este autonom, născându-se din sine, atunci ar fi trebuit, în primul rând, ca d-l Blaga să nu mai facă apel, în niciun chip, la „mediul" acest dispreţuit şi să rămână la simplele sale „analize abisale". Şi dacă ar fi făcut aşa, ne-ar mai fi rămas doar să ne întrebăm asupra necesităţii acestei teorii, care încearcă să explice un fenomen neclar (stilul), printr'un fenomen încă mai neclar (psihologia abisală).

Marginile explicaţiilor filosofice. Pentru a putea închide această discuţie pur teoretică, ne rămâne să ne întrebăm asupra valorii pe care o poate avea teoria filosofică, în genere, ca explicatoare a fenomenelor sociale.

După credinţa noastră, teoria d-lui Blaga este insuficientă nu numai pentrucă, în construcţia ei sunt unele greşeli, de logică internă, ci şi pentrucă problemele culturii omeneşti nu sunt de natură a fi explicate, fără rest, printr'o filosofie. D-l Blaga s'a condamnat singur la greşală, adoptând un punct de vedere duşmănos ştiinţei.

Mai întâi reducerea unei întregi culturi la *stilul* ei, este abuzivă. O cultură are nu numai un stil ci şi un conţinut. Stilul este doar formativ, nu creator de vieaţă socială. Pecetea lui se poate într'adevăr pune pe orice faptă de viaţă omenească, deci şi pe viaţa socială a oamenilor, dar aceasta nu înseamnă că geneza acestei vieţi stă exclusiv în stil. Această viaţă socială este alcătuită din faţete multiple, ca o sinteză de conţinuturi economice, spirituale juridice, politice, cu structuri care îi sunt autonome etc. Când descrim, când analizăm o societate, cu dorinţa de a o înţelege, putem fără îndoială să căutăm a vedea care este stilul general de a cărui lege estetică ţine seama societatea respectivă. Dar când vrem să aflăm mecanismul de naştere, geneza acestei societăţi, este o greşală să reducem totul la stil, după cum greşală ar fi să reducem totul la o anume psihologie, un anume sentiment de dreptate, un anume sistem de valori morale sau religioase sau la oricare altă unică pricină. Trebue să dăm stilului ce este al stilului, dar numai atât. Este drept că, deobicei sociologii nu acordă destulă importanţă fenomenului stil. În ce ne priveşte, recunoaştem cinstit că din cetirea d-lui Blaga, ne-am ales cu această învăţătură: va trebui să urmărim mai atent amestecul stilului în procesul de formare a societăţilor.

Cu alte cuvinte, aşa cum am mai spus, când vom vorbi de amestecul vieţii psihologice în geneza fenomenelor sociale, o specială atenţie o vom da-o stilului.

Aceasta vom putea-o face şi va trebui să o facem, chiar dacă nu primim teoria abisală a d-lui Blaga, ci vedem în stil un fenomen de psihologie normală, conştientă. În această muncă vom găsi deseori în operile d-lui Blaga analize asupra stilului românesc, descrieri şi intuiţii pe care să ni se dea voie, după atâta critică, să le numim *admirabile* fără ca cineva să ne poată bănui de părtinire.

Aceasta nu ne va împiedica însă, de loc, să ducem mai departe o luptă înverşunată înpotriva *exclusivismului* explicării prin stil, căci despre combaterea acestei teze este vorba în rândul întâi.

Ori şi ce exlusivism teoretic ni se pare primejdios. De ce afirmăm aceasta? Pentru că ştim că nu există fenomen mai complicat decât viaţa neamurilor. A-l reduce la simplu, este a-l judeca simplist. Fatal, în sociologie, formula simplă este o formulă înşelătoare, imperialismul unei singure dogme fiind imperialismul improvizatorului grăbit.

Mentalitatea ştiinţifică, din nefericire, nu este încă destul de răspândită şi de bine cunoscută. Vechile încrederi în puterile desăvârşite ale raţiunii care analizează o realitate ea însăşi raţională, ordonată după un principiu unic, nu au pierit. Mai ne ispiteşte găsirea formulei magice care să ne facă stăpânii „principiului unic", mai credem în „numele secret", în „Cuvântul" pe care e de ajuns să-l cunoşti pentru a te putea substitui Creatorului. De aceea atât de bucuroşi suntem când ni se pare că am găsit asemenea principii magice, precum de pildă „spaţiul mioritic", „năzuinţa stihială" sau alte asemenea formule, care sunt misterioase numai prin sonoritatea lor, (analizaţi de pildă ce minunat e ales în acest scop cuvântul de „mioritic") ci şi prin originea lor. Undeva în subconştient, nu se ştie nici pentru ce, nici cum, nici de când, există sâmburele acesta mistic, matricea stilistică. O are fiecare dintre români, o are neamul întreg. Şi atât e de ajuns pentru a ne lămuri cu desăvârşire despre toată soarta culturii acestui neam. Oridecâteori, un membru al acestui neam, va creea un bun cultural, spaţiul mioritic, năzuinţa stihială, categoria organicului îl vor determina din adâncuri. Creaţia ca atare, conţinutul ei istoric şi fenomenal, cultura care există *hic et nunc* sunt lucruri de minimă importanţă: formula cea din adâncuri e singurul tâlc al culturii.

Ei bine, împotriva acestei iluzii trebue să luăm atitudine. Să presupunem că teoria d-lui Blaga ar fi fost minunat închegată logic: ea tot ar fi însemnat punerea în disponibilitate a întregei istorii româneşti.

În realitate însă, aceasta înseamnă punerea în disponibilitate a însăşi neamului românesc şi reducerea lui la o formulă magică. Înlocuirea străduinţelor lui de veacuri, printr'o „esenţă".

Cultura unui neam nu este ceva care se creează, veşnic spontan, ca o ţâşnire mereu întâmplându-se la fel ca în ziua întâia, din adâncurile unei formule subconştiente. Ci cultura unui neam alcătuieşte o zestre, care se transmite din generaţie în generaţie. Stilul unei culturi, el însuşi, se formează pe încetul, prin necontenitele adausuri ale vieţii sufleteşti dintr'un rând de oameni, la străduinţele altor rânduri. Cei tineri cresc în neîntreruptă legătură cu această zestre culturală primită de la înaintaşi, se formează la stilul ei, îl duc mai departe lăsându-l moştenire fiilor. Ceeace face deci uniformitatea culturii noastre ţărăneşti, ceeace formează însăşi cultura noastră ţărănească, nu este miezul ei subconştient (chiar dacă acesta într'adevăr ar exista) ci *tradiţia conştientă ca atare.* O poezie populară, Mioriţa de pildă, nu ţâşneşte gata făcută din „spaţiul mioritic", ci se şlefueşte încetul cu încetul, prin necurmata ei vieţuire în mijlocul unui neam, de care se află legată prin nenumărate fire. Este iluzoriu să crezi că ai explicat ceva din geneza Mioriţei, prin spaţiul mioritic!

Ci Mioriţa trebue înţeleasă în legătură cu vieaţa oamenilor de pe acest pământ, cu credinţele lor despre ce este lumea, moartea, cu riturile atât de răspândite şi de adânc înrădăcinate ale nunţii cu moartea, care toate sunt lucruri ce nu ies dintr'un sâmbure subconştient, latent, ci din închegarea conştientă şi manifestă a traiului omenesc într'o

obştie supusă tuturor puterilor care vin din pământul pe care trăiesc, din rasa căreia aparţin, din curentele culturale cărora au fost supuşi, din amintirea şi trăirea întregei zestre culturale păstrată necurmat de-alungul unei nesfârşite istorii care vine de la cei dintâi oameni ai pământului, până la noi.

De aceea singurul lucru pe care îl putem spune dacă e vorba să formulăm o lege a fenomenului românesc, este că peste tot, întâlnim *„obştea pe temei de tradiţie difuză"*, aşa cum am arătat.

Această obşte trăieşte pe planul istoric. Soarta ei se petrece în veac. Aci trebue deci să găsim lămurirea.

Poate mă fac mai lesne înţeles dacă arătam de pildă, că ortodoxismul, atât de adânc înrâuritor al vieţii noastre populare, nu poate fi redus la o „matrice stilistică". Încercarea pe care o face în această direcţie d-l Blaga, căutând să arate că „stilul" ortodoxiei se explică tot prin inconştient, este o încercare temerară care nu poate fi primită. Oricât ai pune problema adevărului „stilistic", iar nu a celui „sinodal", Românii sunt ortodocşi pentrucă, istoriceşte, la anume an al vieţii lor, au dat ascultare chemării creştine a Bisericii ortodoxe, iar nu pentrucă „matricea lor stilistică" are anume determinante precum „organicul" şi „sofianicul".

Soarta aceasta în veac a culturii româneşti o socotim noi de hotărîtoare importanţă. Aci va trebui să ne punem toată puterea de muncă, pentrucă aci vom putea găsi noi, dacă nu o „formulă" magică şi o „cheie de aur", cel puţin mai bună înţelegere a tradiţiei necontenite, căreia noi suntem datori a-i da ascultare şi supunere.

Ca atare, socotim că trebue să facem sociologia acestei culturi populare, iar nu metafizica ei, nu pentrucă din întâmplare suntem sociologi iar nu metafizicieni, ci pentru că toate faptele care se petrec în veac sunt supuse legii veacului, ceea ce înseamnă că, chiar dacă nu am fi sociologi, ar trebui să ne hotărîm a fi.

H. H. STAHL

CELNICII ŞI FÂLCAREA

O INSTITUŢIE MILENARĂ A AROMANILOR NOMAZI

Primele menţiuni istorice despre Aromâni datează de pe la sfârşitul secolului al 10-lea. Cel mai vechi cronicar bizantin care-i pomeneşte este Kedren. Cel dintâi document, cu dată oarecum sigură (anul 980), în care sunt pomeniţi Aromânii, este un chrisov al împăratului Vasile II Bulgarochtonul, păstrat de cronicarul bizantin Kekavmenos, în cronica lui intitulată „Strategicon".

Încă dela aceste prime apariţiuni în istorie, ei se înfăţişează cu două caracteristici, pe care unele grupe le-au păstrat până în zilele noastre:

1. Sunt arătaţi ca nomazi „Vlahon oditon", vlahi călători, zice Kedren, vorbind despre vlahii, care ar fi omorât, pela anul 976 pe David, fratele ţarului Samuel, potrivnicul lui Vasile II. Mai precis încă, Ana Comnena, vorbind despre Vlahii, dintre care tatăl ei, Alexie Comnen, a înrolat un număr în armatele sale, spune: „Cei ce duc *o viaţă nomadă* (nomada vion eilonte) şi care, se numesc în limba comună Vlahi (Vlorhous toutous i koini kalein oide dialectos".

2. Ei sunt arătaţi ca având conducători care se numeau, atunci ca şi astăzi, *celnici.*